

شناسایی پتانسیل‌های گردشگری شهرستان مشکین‌شهر با تأکید بر توسعه اقتصادی^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۰۸ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۲۲

زهرا فتوره‌چی^{*۱} بهروز نظافت تکل^۲

- ۱- استاد گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
- ۲- دانشجوی دکتری ژئومورفولوژی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

چکیده

هدف از این پژوهش شناسایی پتانسیل‌های گردشگری شهرستان مشکین‌شهر با تأکید بر توسعه اقتصادی می‌باشد. روش پژوهش به صورت توصیفی تحلیلی و مقایسه‌ای می‌باشد که در آن از دو مدل فیولت و کوبالیکوا برای شناسایی پتانسیل‌های گردشگری استفاده شده است. بر اساس مدل فیولت نتایج حاصل نشان داد که منطقه ژئوتوریستی مشکین‌شهر با مجموع امتیاز (۱۰) از قابلیت‌های متنوعی جهت توسعه اقتصادی برخوردار است. در مدل فیولت از میان شاخص‌های ژئوتوریستی، منطقه مشکین‌شهر در شاخص‌های کمیاب بودن، اهمیت تاریخی و نقاط قوت دارای امتیاز بالا (۱) می‌باشد که در توسعه اقتصادی منطقه مشکین‌شهر تأثیر بسیاری را به جا می‌گذارد و نمایانگر بودن، اهمیت ادبی، دسترسی دارای امتیاز کم‌تری نسبت به سایر شاخص‌های مورد ارزیابی است که باید تدابیر لازم برای توسعه منطقه صورت گیرد. هم‌چنین نتایج حاصله از مدل کوبالیکوا نشان داد منطقه مشکین‌شهر با مقدار (۹/۲۵) با بیش‌ترین امتیاز جز مناطق دارای پتانسیل گردشگری می‌باشد. بنابراین نتایج نشان داد که این امر باعث افزایش درآمد و رونق اقتصادی و اشتغال می‌شود و شهرستان مشکین‌شهر دارای اقتصادی نوپا و در حال رشد می‌باشد که صنعت گردشگری بهترین گزینه در جهت رشد و توسعه اقتصادی این شهرستان است. بنابراین نتیجه‌گیری می‌شود با ارزیابی و شناسایی پتانسیل‌های ژئوتوریستی در جهت توسعه اقتصادی شهرستان مشکین‌شهر منجر به توسعه مناطق ژئوتوریستی و جذب گردشگر خواهد شد. در نهایت پیشنهاد می‌گردد در مطالعات آتی برای ارزیابی تأثیرات پتانسیل‌های گردشگری در توسعه اقتصادی منطقه ژئوتوریستی مشکین‌شهر از مدل‌ها و گویه‌های بیش‌تری جهت تأثیرگذاری گردشگری بر اقتصاد استفاده گردد.

واژه‌های کلیدی: پتانسیل ژئوتوریستی، توسعه اقتصادی، مشکین‌شهر، مدل فیولت، مدل کوبالیکوا.

۱. مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع دوم به شماره قرارداد (۱۴۰۲-۹-۸۵۰۰) که با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام گرفته است. مجری طرح خانم

دکتر زهرا فتوره‌چی، همکار اصلی طرح آقای بهروز نظافت تکل

* نویسنده رابط: z.faturechi@yahoo.com

مقدمه

امروزه گردشگری فراتر از یک صنعت، به پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی در سطح جهانی تبدیل شده است. به گونه‌ای که (دکارت، ۱۹۷۹)، آن را گذرنامه توسعه برمی‌شمارد (هال، ۲۰۰۰). صنعت گردشگری بزرگترین صنعت خدماتی جهان از نظر درآمدزایی می‌باشد. رشد این صنعت، همواره آثار مختلفی از جمله زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زیادی را به دنبال داشته است. توسعه صنعت گردشگری برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک‌محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار هستند. و بالغ بر ۳۵ درصد کل تجارت خدمات جهان را به خود اختصاص داده است (ارمنسکا و همکاران، ۲۰۱۱). سرمایه‌گذاری روز افزون در مقاصد گردشگری، به رقابت هرچه بیشتر جهانی برای تعداد و کمیت گردشگر ورودی منجر گردیده است. در نتیجه مقاصد گردشگری، خدمات گردشگری مختلفی را ارائه می‌دهند (ریسنجر و همکاران، ۲۰۱۹).

رقابت‌پذیری منطقه، توسعه گردشگری را ارتقا می‌بخشد؛ بدان معنی که رقابت منطقه منافع زیادی برای جامعه و منطقه به همراه دارد؛ به طوری که محققان رقابت‌پذیری را شاخص خوبی برای گردشگری منطقه در نظر می‌گیرند. (ارمنسکا و همکاران، ۲۰۱۱). رقابت در گردشگری، تعیین‌گر جذابیت‌های گردشگری است و از لحاظ فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی جوامع میزبان و گردشگر حائز اهمیت و رشد می‌باشد (ریچی و کراچ، ۲۰۰۵). در تعامل بین انسان و محیط، جامعه در دوره‌های مختلفی از زمان، به مفاهیم رشد توسعه و توسعه گردشگری اندیشیده است. امروزه، پیشرفت‌های جامعه بشری سبب رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه شده است. یکی از مهمترین موضوعات در این میان حفاظت از محیط زیست، به‌صورتی که نیاز نسل حاضر به بهترین نحو ممکن برآورده شود و حقوق آیندگان دستخوش تغییرات سوء نشود، مطرح می‌شود. اقتصاد گردشگری در زمینه کشاورزی بستگی به شرایط جوی و اقلیمی در این منطقه می‌باشد. با شناسایی و توان‌سنجی پتانسیل‌های شهرستان و مناطق، ژئوتوریسم می‌تواند به‌عنوان فعالیتی اقتصادی مکمل که توان تغییرات مثبت شرایط اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و فیزیکی - کالبدی منطقه را دارا باشد، جایگزین گردد، بطوریکه امروزه اکثر مناطق به‌خصوص مناطقی که به لحاظ موقعیت مکانی از چشم‌اندازهای زیبا و طبیعی برخوردارند در برنامه توسعه ژئوتوریسم و گردشگری قرار گرفته‌اند. در ژئومورفوسایت‌ها ارزش‌های علمی ماهیت ژئوتوریسم را شکل می‌دهند و تنوع ژئومورفولوژیک یا ژئودایورسیتی یکی از عناصر علمی ژئوتوریسم محسوب می‌گردد. (اربابی سبزواری، ۱۳۹۳: ۵).

هدف اصلی ژئوتوریسم رشد و حفظ محیط زیست، طبیعت و شناخت منطقه‌ای با ویژگی‌های زمین‌شناسی و طبیعی منحصر به فرد منطقه است که تأکید بر ارتباط بین فرد و طبیعت و درک بهتر پدیده‌های زمین‌شناسی و گردشگری است. ژئوتوریسم شکلی از گردشگری است که موجب رشد و پایداری جغرافیایی منطقه، محیط زیست، فرهنگ، میراث تاریخی و زیبایی شناختی آن و همچنین بهبود زندگی ساکنین آن منطقه می‌گردد. کشور ایران یکی از قطب‌های مهم گردشگری در جهان به

شمار می‌رود که با برخورداری از سابقه دیرین تمدن و فرهنگ، طبیعی و شرایط اقلیمی گوناگون و عوامل دیگر، توانایی قرارگیری در جایگاه مناسب نقاط پرجاذبه گردشگری در سطح ملی و فراملی حائز اهمیت می‌باشد (نرگسی و همکاران، ۱۳۹۷).

مشکین‌شهر در استان اردبیل واقع گردیده است. این شهرستان به دلیل زیبای توریستی از جمله وجود کوه سبلان تابستان خنک و دل‌پذیری دارد. هم‌چنین بهار و تابستان سرسبزی دارد که موجب گشته‌است این شهر پذیرای گردشگران زیادی از سراسر کشور و حتی خارج نیز شود. مشکین‌شهر بیشترین اماکن گردشگری تاریخی و طبیعی را در کل استان داراست و بهترین مکان گردشگری در استان اردبیل به‌شمار می‌آید. و به‌دنبال این امر گردشگری در اقتصاد و پایداری تأثیر چشمگیری دارد. بنابراین گردشگری بزرگترین صنعت جهان است. این در حالی است که تعیین ارزش واقعی این صنعت بسیار دشوار است اما پتانسیل اقتصادی صنعت گردشگری موضوعی غیرقابل انکار است. در واقع تأثیرات اقتصادی مثبت این صنعت برای مقاصد گردشگری بیان می‌گردد یکی از بزرگترین فواید گردشگری، امکان درآمدزایی از طریق درآمد ارزی است. اقتصاد میزبان با استفاده از درآمدی که از طریق مخارج گردشگری به دست می‌آورد می‌تواند سرمایه‌گذاری مجددی انجام دهد. در پژوهش حاضر به بررسی و شناسایی پتانسیل‌ها و سپس به ارزیابی و بررسی آن‌ها به‌وسیله مدل فیولت و کوبالیکوا پرداخته خواهد شد.

پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی در خصوص پژوهش حاضر در داخل و خارج از ایران انجام شده است که در ذیل به صورت مختصری به تعدادی اشاره می‌گردد.

فتوره‌چی و نظافت تکل (۱۴۰۲)، به بررسی و تحلیل تأثیرگذاری مخاطرات محیطی در میزان جذب گردشگر و توسعه اقتصادی در استان اردبیل با استفاده از روش توصیفی و داده بنیاد پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که احتمال تهدید مخاطرات در محدوده مورد مطالعه در زمینه احتمال خطر ساختاری و عملکردی با مجموع امتیاز ۳/۲۵ بیش‌ترین امتیاز را کسب کرده‌است. حاضری و نظافت تکل (۱۴۰۲)، به بررسی و توسعه اقتصاد گردشگری شهرستان سرعین با استفاده از مدل کرچنر و جم پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که منطقه گردشگری سرعین با ارزیابی مدل کرچنر مجموع امتیاز (۹/۲۵) را کسب کرده‌است هم‌چنین در روش gam با بررسی مؤلفه‌های شناسایی شده نتایج حاصل نشان می‌دهد در ارزیابی ارزش‌ها، ارزش نهایی دارای مجموع امتیاز ۱۴/۷۵ می‌باشد. منطقه گردشگری سرعین دارای پتانسیل گردشگری بوده و به دنبال آن، این ژئوسایت با جذب گردشگر و افزایش توان گردشگری می‌توان باعث رونق اقتصادی منطقه و توسعه پایدار منطقه گردد. دهقان خاوری و همکاران (۱۴۰۲)، به بررسی و ارزشگذاری اقتصادی جاذبه تاریخی گردشگری و تحلیل عوامل مؤثر بر آن با استفاده از روش لجستیک ترتیبی چندسطحی (مورد مطالعه: محله

تاریخی جولان شهر همدان) پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که تمایل به یکبار پرداخت اظهار شده ۴۰ هزار تومان و تمایل به پرداخت سالیانه و همچنین جهت حفاظت و نیز جلوگیری از نابودی آن به صورت مالیات سرانه ۲۴ هزار تومان است. همچنین علاقه مندی به تماشای محله‌های تاریخی، تحصیلات و اشتغال به عنوان مهمترین عوامل اثرگذار مشخص شده است.

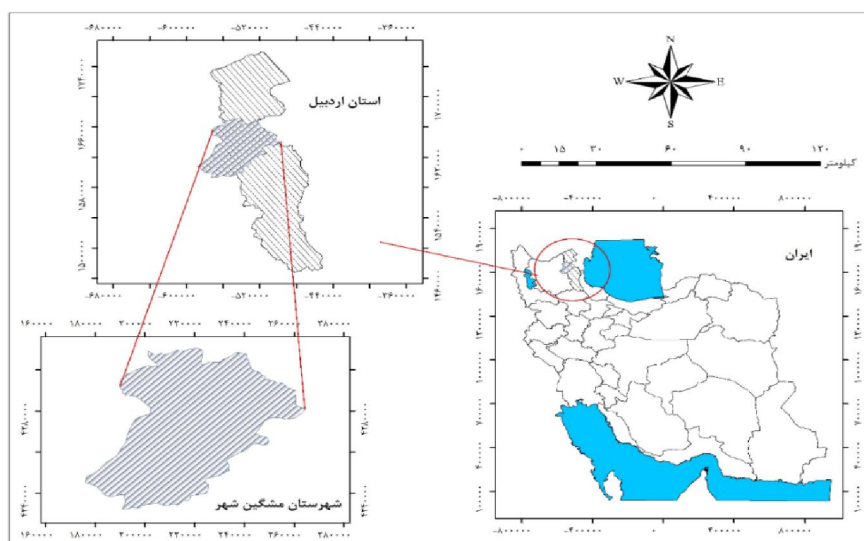
شیخی (۱۴۰۲)، تأثیر گردشگری بر اقتصاد روستاهای بین‌راهی (مورد مطالعه: روستای گوراب و شهر زنگنه شهرستان ملایر) بر اساس روش توصیفی پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که تأثیر معنادار ارائه خدمات به گردشگران و مسافران بین راهی بر اقتصاد گردشگری این سکونتگاه‌ها دارد. همچنین با تحلیل معیار R^2 ، بیش‌ترین تأثیر خدمات به گردشگران به بازساخت اقتصادی با مقدار ۰/۳۸۵ و کم‌ترین تأثیر آن به مشارکت جامعه محلی با مقدار ۰/۲۴۱ به‌دست آمد. صادقی و همکاران (۱۴۰۲)، به ارزیابی و بررسی شبکه فضایی اقتصاد گردشگری در استان‌های ایران (مطالعه موردی: استان کرمان) با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی داده‌های تابلویی پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که با توجه به تأثیر بالای جاذبه‌های گردشگری زمینه را برای معرفی و شناساندن جاذبه‌های گردشگری استان به صورت ملی و بین‌المللی فراهم کنند نوآوری و اصالت: نوآوری این مطالعه برآورد مدل جاذبه گردشگری برای استان‌های ایران و استفاده از تحلیل شبکه در شبکه فضایی اقتصاد گردشگری استان کرمان می‌باشد. ابراهیم‌پور و همکاران (۱۴۰۱)، بررسی توانمندی‌های ژئوتوریستی استان اردبیل با استفاده از مدل کوبالیکوا و مدل فیولت (مطالعه موردی: نیر، نمین، سرعین) پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که از ترکیب مدل فیولت و کوبالیکوا نشان داد که منطقه ژئوتوریستی سرعین از شرایط مطلوبی جهت توسعه و جذب گردشگر در استان اردبیل را دارا می‌باشد.

عباسی کشکولی و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی نقش مؤلفه‌های اقتصاد محیطی در توسعه گردشگری پایدار (مطالعه موردی شهرستان فیروزآباد) با استفاده از روش توصیفی و اسنادی پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های توان اقتصادی شهرستان فیروزآباد شامل پتانسیل‌های ارزشمند در حوزه محصولات کشاورزی که منشا شکل‌گیری واحدهای تجاری - خدماتی و ایجاد اشتغال با مقدار ۰/۰۸۹ بیش‌ترین نقش را در رونق گردشگری در شهرستان فیروزآباد دارد. (نعمتی و نظافت تکل ۱۴۰۱) تحت عنوان ارزیابی و تحلیل رقابت‌پذیری ژئوتوریسمی شهرستان نیر با استفاده مدل پاولوا به این نتیجه رسیده‌اند. که وجود نقاط ضعف جدی در برخی از زمینه‌های گردشگری در شهرستان نیر از قبیل کافی نبودن و یا توزیع فضایی نامطلوب زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی باعث شده است که شهرستان نیر از نظر رقابت‌پذیری زمین گردشگری در طبقات عالی قرار نگیرد. هدف از این پژوهش شناسایی پتانسیل‌ها در جهت توسعه اقتصادی شهرستان مشکین شهر باوسيله مدل فیولت و کوبالیکوا می‌باشد.

مواد و روش

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان مشکین‌شهر یکی از شهرستان‌های استان اردبیل است که در غرب این استان واقع شده است. شهرستان مشکین‌شهر در عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۲۳ دقیقه و ۳۴ ثانیه عرض شمالی و طول جغرافیایی ۴۷ درجه و ۱ دقیقه و ۷ ثانیه طول شرقی واقع گردیده است. شهرستان مشکین‌شهر با وسعت ۳۸۲۵ کیلومترمربع بزرگترین شهرستان استان اردبیل است و دارای پنج بخش و هفت شهر است. آب و هوای این شهرستان معتدل کوهستانی است کوه سبلان در ۲۵ کیلومتری این شهر واقع شده است وجود کوه سبلان و چشمه‌های آبگرم معدنی، رودخانه‌های فراوان، دریاچه‌ها و تالاب‌ها، مراتع سرسبز و... چشم‌اندازی زیبا به شهرستان مشکین‌شهر بخشیده است. شکل (۱).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهرستان مشکین‌شهر در استان اردبیل

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

شهرستان مشکین‌شهر گردشگری دارای ۹ چشمه آبگرم طبیعی، ۱۱ مجتمع آبدرمانی، آبشار، مناظر صخره‌ای، رودخانه، دشت، بیشه زار، جنگل و... است و مقصدی جذاب برای گردشگران به شمار می‌رود. ۶۰۰ اثر تاریخی و باستانی، بی‌نظیرترین پل معلق خاورمیانه و سایت‌های پرواز پاراگلایدر قابل استفاده برای گردشگران نیز باعث گریده تا این منطقه مقصدی ایده‌آل برای گردشگران محسوب شود. به طور کلی در مناطق مختلف این شهرستان می‌توان چهار اقلیم؛ مدیترانه‌ای معتدل، گرم و خشک، استپی سرد و کوهستانی سرد را یافت. متوسط میزان بارندگی سالانه معادل با ۳۰۰ میلی لیتر بوده است و در طول ۵ تا ۸ ماه سال نیز خشک یخبندان و نیمه خشک است. دشت مغان در شمال

غرب، همسایگی با کشور آذربایجان در شمال شرق، شهر اردبیل در جنوب شرق، و البته شهرستان تبریز و اهر در جنوب غربی از ویژگی جغرافیایی این شهر به شمار می‌روند. این شهرستان دارای ۵ بخش ارشق، مرکزی، مشکین شرقی، قصابه و مرادلو، ۱۲ دهستان ارشق مرکزی، ارشق شمالی، مشکین غربی، مشکین شرقی، لاهرود، ارشق غربی، نقدی، قره سو، نقدی صلوات، یافت، شعبان همچنین ۶ شهر رضی، فخرآباد، مشکین شهر، قصابه مرادلو، لاهرود است مشکین شهر دارای جاذبه‌های گردشگری تاریخی و طبیعی بسیاری است. از جمله این مناطق کتیبه شاپورساسانی در دره‌ی دره باق، آرامگاه شیخ حیدر با تزئینات ساختمانی در نمای ساختمان باظرافت با کاشی‌کاری، آجرکاری، کتیبه‌های با نام‌های مقدس و غیره تزئین شده‌اند. زیستگاه شیروان دره‌سی، این زیستگاه با مساحت ۷۵ کیلومتر مربع دارای ارتفاع ۲۲۰۰ متر و در ۲۰ کیلومتری جنوب شرقی مشکین شهر واقع شده است. چشمه‌های آب گرم مشکین شهر، از جمله مهم‌ترین دیدنی‌های مشکین شهر محسوب می‌شوند و دارای طرفداران ویژه نیز هستند. در این منطقه تعداد زیادی چشمه‌های آب گرم با خاصیت‌های درمانی مختلف وجود دارد. پل معلق مشکین شهر به عنوان طولانی‌ترین پل معلق کابلی خاورمیانه شناخته می‌شود. این پل در ارتفاع ۸۰ متری از رودخانه خیاوچایی احداث شده و ۲ متر عرض و ۳۶۵ متر طول دارد. شکل (۲).

شکل ۲: نمایی از منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر در استان اردبیل

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

مواد و روش

روش پژوهش حاضر به صورت توصیفی تحلیلی و مقایسه‌ای می‌باشد. لذا این داده‌ها از ماهیت کمی - کیفی برخوردار است. سپس در مرحله پرسش‌نامه‌ها تهیه شد. جامعه آماری در این مطالعه کارشناسان و گردشگرانی است که در حوزه گردشگری اقتصادی فعالیت دارند. در مرحله بعد تعداد

۲۵ پرسش‌نامه که شامل ۱۰ پرسش‌نامه مختص کارشناس و ۱۵ پرسش‌نامه مختص گردشگرانی که به منطقه مورد مطالعه وارد می‌شدند توزیع شد. سپس در مرحله آخر به ارزیابی منطقه مورد مطالعه بر اساس مدل فیولت و کوبالیکوا پرداخته خواهد شد.

روش فیولت پارک ملی:

یکی از روش‌های ارزیابی مناطق ژئوتوریستی و توانمندی‌های آن استفاده از مدل پارک ملی (فیولت) می‌باشد. که اولین بار توسط سورپ و فیولت در سال ۲۰۱۱ برای بررسی ژئوتوریسم در پارک‌های ملی کشور فرانسه، ایجاد گردید. در این روش ژئومورفوسایت با توجه به چهار معیار منشا شکل‌گیری، پراکندگی جغرافیایی، گردشگری و وضعیت کلی دسترسی از این پارک ملی جهت مطالعه و ارزیابی انتخاب گردید. ارزیابی کلی ژئوتوریسم و ژئومورفوسایت‌ها در این روش در مجموع بر اساس دو نرخ اصلی صورت می‌گیرد. نرخ مدیریتی یک پشتیبانی جهت تصمیم‌گیری می‌باشد که می‌تواند شامل مواردی چون برنامه‌ها، طرح‌ها و تدابیر علمی همچون فرایند کنترل، زمانبندی و غیره (طرح‌ها و پروژه‌های حفاظت محیطی ویژه، مدیریت داده‌ها و اطلاعات تصویری و غیره می‌باشد. نرخ گردشگری عموماً برای ترویج، توسعه و اشاعه گردشگری صورت می‌گیرد. برای محاسبه این نرخ، باید ارزش‌های مکمل مورد بررسی قرار گیرد. ارزش‌های مکمل در این روش شامل ارزش استفاده و ارزش فرهنگی می‌باشد (فیولت، ۲۰۱۱). معیارهای نرخ مدیریتی و گردشگری بر حسب دامنه تأثیر آن‌ها در منطقه، امتیازی از صفر تا ۱ دریافت می‌کنند (در جدول ۱ و ۲). شکل کلی نرخ مدیریتی و گردشگری، دامنه ارزشی آن‌ها و شکل توضیحات لازم درباره هر زیر شاخص آورده شده است.

جدول ۱: ارزش‌ها و دامنه‌های نرخ گردشگری

نرخ گردشگری						
۱	۰/۷۵	۰/۵	۰/۲۵	۰	شاخص	
ارتباط خیلی زیاد	ارتباط زیاد	ارتباط نسبی	ارتباط ضعیف	فاقد ارتباط	اهمیت نمادی و مذهبی	ارزش فرهنگی
اثرات و نمونه‌های متعدد		نمونه و نشانه ضعیف		بدون اثر تاریخی	اهمیت تاریخی	
بیشتر از ۵۰ منبع	بین ۲۰ تا ۵۰	بین ۲۰ تا ۶۰	بین ۱ تا ۵	فاقد منبع	اهمیت ادبی و هنری	
بیشتر از ۶ نقطه	۴ تا ۶ نقطه	۲ تا ۳ نقطه	یک نقطه	بدون دید	تعداد نقاط دید	
رنگ‌های متضاد با محیط	زیاد	رنگ‌های مختلف و متفاوت		رنگ‌های مختلف	تباین رنگ	

ارزش استفاده	دسترسی	بیشتر از ۱ کیلومتر از جاده	کمتر از ۱ کیلومتر از جاده	نزدیکی به جاده محلی	نزدیکی به جاده راه منطقه‌ای	نزدیکی به جاده و راه ملی
هماهنگی و بدون دخالت	از بین رفته	خیلی آسیب دیده	تا حدودی آسیب دیده	کمی آسیب دیده	دست نخورده	
حسایت و شکنندگی	زیاد		متوسط			سالم

جدول ۲: ارزش‌ها و دامنه‌های نرخ مدیریتی

نرخ مدیریتی					
شاخص	۰	۰/۲۵	۰/۵	۰/۷۵	۱
کمیاب بودن	بیشتر از ۷ نوع	بین ۵ تا ۷	بین ۳ تا ۴	بین ۱ تا ۲	۱ نوع
جذابیت‌های جغرافیا دیرینه	بدون جذابیت	پایین	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
نمایانگر بودن	فاقد	پایین	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
بافت الگو و نمونه	فاقد	پایین	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
شناخت و ادراک علمی	فاقد	پایین	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
سطح حفاظت اداری	بدون حفاظت	محلی	منطقه‌ای	ملی	بین‌المللی
ظرفیت تحمل	بسیار پایین	پایین	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تأثیرات اکولوژیکی	بدون اثر خاص	ضعیف	نسبی	مؤثر	خیلی مؤثر

(منبع، فیولت و سورب، ۲۰۱۱)

مدل کوبالیکوا

این روش تقریباً کلیه ویژگی‌های ژئوتوریسم را پوشش می‌دهد و بیشتر بر معیارهای علمی و آموزشی تأکید دارد. این روش در سال ۲۰۱۳ توسط کوبالیکوا ارائه شده است. تعاریف ژئوتوریسم با نگرش ژئومورفولوژیکی و زمین‌شناسی استوار است، گروه اول معیارها (ارزش‌های علمی و ذاتی) با زیرمعیارهای اهمیت دانش زمین و کمیابی سایت در سطح ملی، محلی، بین‌المللی، دانش علمی سایت، مورفولوژی و تنوع سایت تعریف شده است. هدف از این تقسیمات مشخص شناسایی منطقه مورد بررسی و به‌دنبال آن ارزیابی و امتیازدهی در جهت شناخت منطقه از لحاظ ژئوتوریستی می‌باشد که ارزش‌های بیان شده در روش کوبالیکوا با توجه به نظرات گردشگران و مسئولین امتیازدهی و ارزیابی گردند تا بتوان علاوه بر شناسایی توان‌های ژئوتوریستی، کمبودهای موجود از نظر ژئوتوریستی شناسایی و راهکاری ارائه گردد. گروه دوم (ارزش‌های آموزشی) مبتنی بر واقعیتی است که بر اساس آن کلیه تعاریف ژئوتوریسم، بر موضوع آموزشی تأکید دارند. معیار سوم (ارزش‌های اقتصادی) که مبنای

آن رضایت‌مندی گردشگران و جوامع محلی می‌باشد و دربردارنده‌ی تعداد، فاصله و تعداد خدمات گردشگری در اقامتگاه‌ها، رستوران، مرکز خرید، مرکز اطلاعات می‌باشد ارزش هر یک از معیارها در این مدل بین صفر و سه (۰-۳) متغیر می‌باشد. جدول (۳).

جدول ۳: ارزش‌ها و معیارهای مورد ارزیابی در مدل کوبالیکوا

ارزش	شاخص‌ها
ارزش علمی و ذاتی	۱- نادر بودن در سطح بین‌المللی ۲- میزان آگاهی سایت ۳- تنوع لندفرم‌ها در مقیاس محلی و ملی
آموزشی	۱- واضح بودن پدیده‌ها، قابل فهم بودن برای عموم ۲- امکانات آموزشی (وب سایت‌ها، پنل‌ها، تورها و...)
اقتصادی	۱- فاصله و کیفیت سرویس‌های توریستی (اقامتگاه‌ها، رستوران‌ها، مغازه‌ها) ۲- امکانات دسترسی (سرویس‌های حمل و نقل عمومی، پارکینگ)
حفاظتی	۱- فعالیت‌های حفاظتی (حمایت قانونی، طرح‌های پیشنهادی و انواع دیگر حفاظت) ۲- خطرات و تهدیدات برای سایت ۳- وضعیت فعلی سایت
سایر ارزش‌ها	۱- ارزش‌های فرهنگی (تاریخی و مذهبی و...) ۲- ارزش‌های زیست محیطی ۳- ارزش‌های ظاهری (زیبا و چشم‌اندازها و...)

(منبع، کوبالیکوا، ۲۰۱۶)

نتایج و یافته‌ها

مدل فیولت (روش پارک ملی)

بر اساس نتایج حاصله از (جدول ۴) در روش ارزیابی پارک‌های ملی (فیولت)، ارزش ژئوتوریسم در دو بخش نرخ مدیریتی و نرخ گردشگری ارزیابی شده است. نرخ مدیریتی شامل زیرشاخص‌های علمی و حفاظتی بوده و در ۵ گروه ارزیابی می‌شود که شامل: کمیاب بودن، نمایانگر بودن، جذابیت جغرافیایی دیرینه، بافت و درک علمی می‌باشد. در رده تقسیم‌بندی گردشگری به دو زیرشاخص فرهنگی و ارزش استفاده تقسیم‌بندی می‌گردد که در شاخص فرهنگی به اهمیت مذهبی، ادبی، تاریخی پرداخته شده است و گروه بعدی ارزش استفاده را با زیرشاخص‌های حساسیت و شکنندگی، دسترسی و هماهنگی بودن دخالت اشاره شده است. بر اساس نتایج نرخ مدیریتی منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر با مجموع امتیاز (۱۰) از قابلیت‌های متنوعی برخوردار است. از میان شاخص‌های ژئوتوریستی، منطقه مذکور در شاخص‌های کمیاب بودن، اهمیت تاریخی و نقاط قوت دارای امتیاز بالا (۱) می‌باشد که در اقتصاد منطقه مشکین شهر تأثیر بسیاری را به جا می‌گذارد. تاریخی ماندگار و قدمت دیرینه همیشه مورد توجه گردشگران و کارشناس بوده است. مشکین شهر، شهری واقع در

استان اردبیل با قدمتی بسیار زیاد است که بر طبق سنگ نبشته‌های کشف شده از این منطقه، ساخت این شهر را به زمان ساسانیان نسبت داده‌اند. در این شهر کهن بیشتر از ۶۰۰ اثر تاریخی متعلق به دوران‌های مختلف تاریخی ثبت شده است. این اهمیت ادبی با امتیاز (۰/۵) نشان داده شده است و با مجموع امتیاز به دست آمده نشانگر تأثیر کمتر در ژئوتوریسم منطقه و ارزش ادبی کمتری در این شهر به چشم می‌خورد. همچنین کاهش سطح اقتصادی منطقه را دارا می‌باشد امتیازهایی که به اختصاص داده شده است با توجه به بررسی‌ها و ارزیابی دارای توانمندی ژئوتوریستی می‌باشد و بر این اساس شهرستان مشکین شهر، در شرایط مناسب مدیریتی در حوزه ژئوتوریسم قرار دارند. گردشگری با رشد اقتصادی رابطه مثبت دارند و افزایش توسعه اقتصادی سبب بهبود گردشگری می‌گردد.

جدول ۴: نتایج ارزیابی منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر بر اساس مدل فیولت

امتیاز	شاخص ژئوتوریستی منطقه
۱	کمیاب بودن
۱	جذابیت‌های جغرافیا دیرینه
۰/۵	نمایانگر بودن
۰/۷۵	بافت الگو و نمونه
۰/۷۵	شناخت و ادراک علمی
۱	اهمیت تاریخی
۰/۵	اهمیت ادبی
۱	تعداد نقاط قوت
۰/۵	دسترسی
۰/۷۵	تباین رنگ
۰/۷۵	دست نخوردگی
۰/۷۵	حساسیت و شکنندگی
۰/۷۵	اهمیت نمادی و مذهبی
۱۰	مجموع امتیازات

حاضر، ۱۴۰۲)

(منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج مدل کوبالیکوا

بر اساس نتایج جدول (۵) به منظور ارزیابی میزان اهمیت شاخص‌ها در مناطق ژئوتوریستی شهرستان مشکین شهر میانگین امتیازات شاخص‌ها محاسبه شد. نتایج حاصل شده و بررسی پرسش‌نامه‌ها، ارزش هر یک از معیارها بیان شده برای مناطق ژئوتوریستی مورد مطالعه مشخص و محاسبه گردید. بر اساس نتایج به دست آمده منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر مجموع امتیاز (۹/۲۵) دارای اهمیت و ارزش ژئوتوریستی است همچنین افزایش رشد اقتصادی نیز سبب بهبود زیرساخت‌ها و توسعه صنعت گردشگری می‌گردد. بین رشد اقتصادی و گردشگری رابطه مثبت و معنادار و بین

رشد و توسعه اقتصادی نیز رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. زیرساخت‌های موجود در این منطقه از نظر علمی و آموزشی با امتیاز (۱/۵) بدلیل کمبود امکاناتی همچون مدارس و اماکن و زیرساخت‌های آموزشی دارای امتیاز کمتری است. در این میان ارزش اقتصادی و گردشگری در مشکین‌شهر با امتیاز (۲/۲۵) بیشترین امتیاز را دارا می‌باشد چرا که این منطقه بدلیل پیشرفت در زمینه گردشگری و وجود آثار ارزشمند دارای مناطق ژئوتوریستی بوده که بر ارزش اقتصادی منطقه می‌افزاید.

جدول ۵: نتایج ارزیابی منطقه ژئوتوریستی مشکین‌شهر براساس مدل کوبالیکو

مجموع امتیازات	ارزش افزوده	ارزش حفاظتی	ارزش اقتصادی	ارزش آموزشی	ارزش علمی	مناطق ژئوتوریستی
۹/۲۵	۱/۷۵	۲/۲۵	۲/۲۵	۱/۵	۱/۵	مشکین شهر

(منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۴۰۲)

نتیجه‌گیری و بحث

صنعت ژئوتوریسم با ویژگی‌های منحصر بفرد خود، صنعتی پویا تلقی می‌شود. توسعه اقتصادی در تمام کشورهای دارای جاذبه‌های جهانگردی روبه افزایش و رشد است. گردشگری یکی از مهم‌ترین فعالیت‌هایی است که ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و زیست محیطی گوناگونی را به‌همراه دارد. امروزه گردشگری به عنوان یک امر اقتصادی بیان می‌شود. بنابراین نتایج حاصله نشان می‌دهد در مدل‌های ارزیابی شده برای مناطق ژئوتوریستی، منطقه مشکین شهر بر اساس نتایج فیولت بررسی و نتایج نرخ مدیریتی منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر با مجموع امتیاز (۱۰) از قابلیت‌های متنوعی برخوردار است. از میان شاخص‌های ژئوتوریستی، منطقه مذکور بدلیل وجود آثار تاریخی و قدیمی در طول دوره‌ی متعدد دارای قدمت دیرینه می‌باشد آثاری همچون، قلعه دیو، کهنه قالا، قلعه قهقهه و آرامگاه شیخ حیدر از نمون‌های تاریخی منطقه به حساب می‌آید. در شاخص‌های کمیاب بودن، اهمیت تاریخی و نقاط قوت دارای امتیاز بالا (۱) می‌باشد که در اقتصاد منطقه مشکین شهر تأثیر قابل توجهی دارد و باعث توسعه اقتصادی منطقه مذکور می‌گردد. نتایج حاصل شده از مدل ژئوتوریستی کوبالیکو و بررسی پرسشنامه‌ها، ارزش هر یک از معیارها بیان شده برای مناطق ژئوتوریستی مورد مطالعه مشخص و محاسبه گردید. بر اساس نتایج به‌دست آمده منطقه ژئوتوریستی مشکین شهر مجموع امتیاز (۹/۲۵) دارای اهمیت و ارزش ژئوتوریستی است. گردشگری به عنوان منبع اصلی درآمد و اشتغال‌زایی، رشد زیرساخت‌ها می‌باشد. گردشگری عامل مهمی برای توسعه اقتصادی محسوب می‌شود. گردشگری از طریقی همانند ایجاد اشتغال و درآمدزایی، توزیع درآمد و افزایش تولید می‌تواند اقتصاد را تحت تأثیر قرار دهد و موجب تحول آن گردد. زمانی گردشگری می‌تواند، در اثرات مثبت اقتصادی خود را در منطقه نشان دهد که فعالیت‌های گردشگری منطقه با موافقت و حمایت ساکنین محلی باشد. مطالعات مشابهی همچون دربان آستانه و همکاران (۱۴۰۲)، تبیین عوامل اقتصادی و

زیرساختی مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه) با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه پرداختند. ایشان به این نتیجه رسیدند که آرمان شهری بی‌بدیل است که با اجرای آن افق روشن گردشگری روستاهای شهرستان ارومیه را خواهد ساخت؛ افقی که برای تحقق آن راهبردهایی در انتهای پژوهش ارائه گردیده است. بنابراین نتیجه‌گیری می‌شود با ارزیابی و شناسایی پتانسیل‌های ژئوتوریستی در جهت توسعه اقتصادی شهرستان مشکین‌شهر منجر به توسعه مناطق ژئوتوریستی و جذب گردشگر خواهد شد. در نهایت پیشنهاد می‌گردد در مطالعات آتی برای ارزیابی تأثیرات پتانسیل‌های گردشگری در توسعه اقتصادی منطقه ژئوتوریستی مشکین‌شهر از مدل‌ها و گویه‌های بیش‌تری جهت تأثیرگذاری گردشگری بر اقتصاد استفاده گردد.

منابع و مأخذ:

- ۱- ابراهیم پور، ح، نعمتی، و، نظافت تکل، ب. (۱۴۰۱) بررسی توانمندی‌های ژئوتوریستی استان اردبیل با استفاده از مدل کوبالیکوا و مدل فیولت (مطالعه موردی نیر سرعین نمین)، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۵، شماره ۴.
- ۲- اربابی سبزواری، آ. (۱۳۹۳). ارزیابی توانمندی‌ها و قابلیت‌های ژئوتوریسم در توسعه پایدار (مطالعه موردی: سراب دربند در شهرستان صحنه). جغرافیای طبیعی، ۷(۲۶)، ۶۵-۸۶.
- ۳- حاضری، ه، نظافت تکل، ب. (۱۴۰۲). توسعه اقتصادگردشگری شهرستان سرعین با استفاده از مدل کرچنر و gam. جغرافیا و روابط انسانی، شماره ۲۲، ۶۶۲-۶۷۵.
- ۴- دهقان خاوری، س، جباری، گ، میرجلیلی، س ح. (۱۴۰۲). ارزشگذاری اقتصادی جاذبه تاریخی گردشگری و تحلیل عوامل مؤثر بر آن با استفاده از روش لجستیک ترتیبی چندسطحی (مورد مطالعه: محله تاریخی جولان شهر همدان)، اقتصاد با ثبات، دوره ۳، شماره ۱۱، ۷۸-۱۱۱.
- ۵- شیخی، د. (۱۴۰۲). تأثیر گردشگری بر اقتصاد روستاهای بین‌راهی (مورد مطالعه: روستای گوراب و شهر زنگنه شهرستان ملایر). پژوهش‌های روستایی، شماره ۵۴، ۳۴۹-۳۶۱.
- ۶- عباسی کشکولی، م ع، توتونچی، ج، علوی راد، ع، دهقان تفتی، م ع. (۱۴۰۱). نقش مؤلفه‌های اقتصاد محیطی در توسعه گردشگری پایدار (مطالعه موردی شهرستان فیروزآباد)، تحقیقات اقتصاد کشاورزی، شماره ۵۴، ۱۱۸-۱۳۰.
- ۷- فتوره‌چی، ز، نظافت تکل، ب. (۱۴۰۲). بررسی و تحلیل تأثیرگذاری مخاطرات محیطی در میزان جذب گردشگر و توسعه اقتصادی در استان اردبیل. جغرافیا و روابط انسانی، ۶(۳)، ۵۸۰-۵۹۸.
- ۸- قلمی چراغ‌تپه، م، دربان آستانه، ع، خراسانی، م ا. (۱۴۰۲). تبیین عوامل اقتصادی و زیرساختی مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۴۳، ۷۷-۹۴.
- ۹- نرگسی، ش، بابکی، ر، عفتی، م. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران (۱۳۶۸-۱۳۹۵). اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، ۱۲(۴۴)، ۴۱-۶۷.
- ۱۰- نعمتی، و، نظافت تکل، ب. (۱۴۰۲). ارزیابی و تحلیل رقابت‌پذیری ژئوتوریسمی شهرستان نیر با استفاده از مدل پاولوا، جغرافیا و روابط انسانی، شماره ۴، ۱۰۹-۸۶.

11-Armenska, T, Markovic, V, Davidovic, N. and Jovanovic, T. (2011). Integrated Model of Destination Competitiveness. *Geographica Pannonica*, 15(2): 58 – 69

12-Feuillet, T, and Sourp, E (2011); Geomorphological Heritage of the Pyrenees National Park (France): Assessment, Clustering, and Promotion of Geomorphosites; *Geoheritage*, V 3, pp 151-162.

13-Haigh, Matthew (2020) Cultural tourism policy in developing regions: The case of Sarawak Malaysia *Tourism Management*: 1-13.

- 14-Hall, C M. (2000), Tourism planning: Policies, processes and relationships, Illustrated edition, Prentice Hall, New York.
- 15-Hall, C.M. and David, B.W. (2009). Sustainable tourism futures. Routledge
- 11-Schianetz, K., et al., 2007. Concepts and Tools for Comprehensive Sustainability Assessments.
- 16-Harrison, C. (1991) "Country side Recreation in a changing societ. London: TMS. Partnership.
- 17-Jones, W. (2008). Keeping Found Things Found: The study and practice of Personal Information Management. Morgan Kaufmann Publishers. Burlington.
- 18-Kang, M & Moscardo, G. (2006). "Exploring cross- cultural differences in attitudes towards responsible tourist behavior: A comparison of Korean, British and Australian tourists". Asia Pacific Journal of Tourism Research. Vol. 11(4).
- 19-Kubalikova, L. Kirchner, K, 2016, Geosite and Geomorphosite Assessment as a Tool for Geoconservation and Geotourism Purposes: a Case Study from Vizovická vrchovina Highland (Eastern Part of the Czech Republic), Geoheritage, pp5-14.